

Posudek bakalářské práce Jana Bartka *Antropogenní katastrofy v českojazyčných médiích 19. století*, Praha 2018, FHS UK, 51 s.

Ambice bakalářské práce Jana Bartka je poměrně vysoká, totiž na konkrétním příkladě mediálního zachycení katastrof v 19. století zkoumat proces racionalizace a sekularizace společnosti. Záměr je to náročný minimálně ze dvou důvodů – převládající výklad směrem k většímu „odnáboženšťování“ totiž zdaleka není nesporný, někteří autoři dokonce poukazují na potřebu veřejného formalizovaného vztahu k transcendentnu i v moderních společnostech (a v Evropě ho demonstrují třeba na vlně nové religiozity zhruba v poslední třetině 19. století). Ostatně tam, kde se k němu v kontextové části dostává sama bakalářská práce, není tato sekularizace/racionalizace líčena právě nejohroženěji. Za druhé je obtížné stanovit její kritéria, resp. metodu výzkumu. Bartko volí dva typy médií, z nichž jedno už předem označuje jako konzervativní a druhé jako pokrokové nikoliv na základě postojů ke společenským jevům, ale mj. na základě způsobu získávání informací/zpravodajské sítě (s. 14). Mimochodem fixace této základní dichotomie na typ média, ale také pozitivní konotace pokroku a pokrokovosti hned v úvodu práce (s. 8) jsou poněkud na překážku – přes obecně sdílenou víru v budoucnost a technooptimismus 19. století je postoj ke společenským změnám přece jen komplexní záležitost, a pokud si ho na začátku konotujeme jednoznačně pozitivně a spojíme ho s jasně danými sociokulturními prostředími (venkov vs. město), trochu si tím uzavíráme možnosti analýzy.

Druhá nesnáze je hlavně metodologická a spočívá v tom, že pracuje-li Bartko s novinami a kramářskými písněmi, není důsledný a jednoznačný v tom, co v nich vlastně sleduje. Nejčastěji hovoří nediferencovaně o popisu událostí, avšak tomu zejm. u kramářských písní protiřečí jejich výrazné zasazení do autorského etického rámce (píseň se k tomu, co se stalo, vyjadřuje, hodnotí to, není jen popisem, nýbrž sama „jedná“, kritizuje, modlí se). Pisatel sice v úvodu zmiňuje dvojí roli novin (ale nejen jich) – se čtenářstvem sdílely určitý myšlenkový základ (a dodejme i jazyk), ale zároveň společnost a její myšlení formovaly (s. 6). Přesto se Bartko nepropracuje k tomu, aby jasně konstatoval, co studuje. Z poměrně obvyklého metodologického repertoáru by se přitom nabízel mediální obraz, konstrukce nebo

reprezentace katastrof. Příkladem této spíše vyjadřovací neobratnosti je tvrzení v závěru: „Lze říci, že v novinových článcích můžeme identifikovat společnost modernější než jak je portrétována v kramářských písních“ (s. 46, takto, bez čárky). Popisují tedy noviny objektivně modernější společnost, než tutéž společnost zachycují kramářské písně (jako by společnost ležela mimo médium), nebo jednotlivá média samy zdůrazňují, vybírají tu modernější, tu tradičnější aspekty katastrof a lidského jednání, resp. volí určitý jazyk, slovník a pohled na ně a společnost „tvoří“? Z Bartkovy komparace je jasné, že platí spíše to druhé, jen by to mělo být v metodologické části také jasně řečeno.

Byť si autor klade explicitní výzkumné otázky, a to dokonce svým způsobem opakovaně (s. 8 a 21), jeho základní badatelský zájem si čtenář musí také vyvodit či formulovat sám: je v prezentaci antropogenních katastrof v obou typech médií rozdíl v tom, jak podávají úlohu lidské aktivity ve vztahu k neodvratnosti či dokonce nutnosti těchto katastrof jako projevů boží vůle či božího trestu? Nutno předeslat, že takovýto záměr zaslouží ocenění a že v práci dochází naplnění, byť řekněme očekávatelného. Způsob, jaký se tak děje, je však ne vždy zcela souvislý a soustředěný, což může být sice dáno nejednoznačností modernizačních procesů, kterou by autor ale měl umět reflektovat. Dokladem toho může být např. Bartkovo tvrzení, že „[u]dálost je vykládána jako Boží rána, která nechá vyniknout odvahu obyvatel města, kteří s ohněm bojují“ (s. 18) – neimplikuje přitom koncept božího trestu zjednodušeně to, že se neštěstí trpně přijímá, než aby se s ním či jeho následky bojovalo? Pokud tedy v následujících řádkách vytýkám předložené bakalářské práci nedostatky různého druhu, má to být mj. podnět k obhajobě a neznamená to, že ji nepovažuji za v zásadě zdařilou.

V teoretických a kontextových kapitolách se projevuje někdy silnější, někdy slabší závislost na sekundární literatuře, jejíž výběr není vždy systematický. V 2. kapitole, věnované modernitě, tak vedle sebe např. stojí zavádění protipovodňové ochrany na konci 18. století a Bruno Latour. U toho má čtenář pocit, že pisatele pouze „zaujal“, souvislost s tématem práce příliš zjevná není (spočívá modernita technického a administrativního předcházení katastrofám a omezování jejich následků v tom, že noviny či úředníci ustalují hranici mezi „přírodním“ a „lidským“, aby ji svými zásahy na základě znalosti přírodních zákonitostí překračovali, zatímco předmoderní „jednotný“ svět bylo možné ovlivnit jedním prostředkem, např. modlitbou?). Nespojité a částečně protiřečící je i výklad požárů v Rostoku (s. 11) nebo vývoje kramářských písní („Od druhé poloviny 17. století se setkáváme stále častěji s

písněmi, ve kterých figurují zázraky a jiná náboženská témata spíše jako senzační, bulvarizované téma. Kramářské písně začalo využívat protireformační hnutí“, s. 17 – protireformační hnutí jistě nevyužívalo kramářské písně pouze či především jako bulvarizační prostředek). Také část věnovaná novinářství je silně závislá na jednom titulu sekundární literatury, z níž Bartko přejímá i dělení tisku, které ovšem působí, jako by bylo jeho vlastní („je účelné rozdělit český tisk“, s. 14, neříkáme o dělení, které již provedl někdo jiný). Ne zcela souvislý není jenom výklad, ale i struktura práce – autor přechází z modernity na katastrofy, odtud na české novinářství 19. století a pak na kramářské písně, aby se na začátku 6. kapitoly pak vrátil k teoretičtějším východiskům z předchozích kapitol a podobně i charakteristice novin.

Jak už bylo naznačeno, problém toho, jak jsou prezentovány výsledky Bartkovy zásadní mediální analýzy, nespočívá jenom v poněkud nesoustředěném či neobratném vyjadřování, ale i v (kvalitativní) metodě a interpretaci, jinými slovy v tom, co přesně v textech považovat za projev tracionalismu, religiozity a co za projev modernity (a v konečném důsledku i v nejednoznačnosti samotného procesu modernizace). Je například prezentovaná neodvratnost katastrofy nebo to, že se v souvislosti s ní objevuje náboženská symbolika, dokladem toho, že je vnímána jako boží trest (s. 25)? Tenkou interpretační hranici lze dobře ukázat rovněž na osudu pozůstalých po katastrofě – to, že je text kramářské písně poroučí do symbolické ochrany Panny Marie, sice neznamena, že by se tím vylučovala faktická péče příbuzných nebo institucí, ale odkazuje to na diskurzivní rámec textu, kterým je primát boží vůle a řádu, zatímco v novinách se v této souvislosti hovoří o „lidumilnosti“ (s. 28). Většinou se Bartkovi daří přiřazovat jednotlivé textové motivy, výrazy a i prezentované postoje k jednomu z dvou analytických typů, někdy se přesto neubrání zjednodušujícím soudům, jako že „pověřivost se projevuje velkým využitím náboženských motivů“ (s. 23) – pověřivost přece není totéž, co náboženská víra. Stejně tak není podle mě možné na základě oslovení národů, které žijí v Rakouské říši „spokojeně“, tvrdit, že „[a]utor tedy v písni tíhne, podobně jako Palacký, k variantě ‚federativního‘ císařství, a ne jeho rozpadu dle jednotlivých národních států“ (s. 41). Vnesení nacionální problematiky pouze na podkladě jedné události (požáru vídeňského divadla) do výkladu nadto považuji za neústrojně, není zde zřejmé, jakou spojitost má s konceptem (ne)modernosti.

Následující formulační a interpretační zkrat(k)y sice celkový přínos práce nesnižují, přesto si myslím, že v ní nemají místo a je nutné na ně upozornit. Vysvětlovat význam Krameriových

novin, resp. Krameria slovy „[n]e nadarmo je po Krameriovi dnes pojmenován repositář digitálních kopií českých tištěných médií“ (s. 13) je hodné facebookového statusu, ne bakalářské práce. Kramářské písně spíše než že sloužily jako „popis morálních norem“, tyto normy stanovovaly či artikulovaly (s. 15). Je otázka, co rozumět pod „profesionálním duchem“, v němž písně o událostech ne vždy informovaly (s. 18), když měřítko profesionality u nich bylo zjevně jiné než u novin. To, že je novinová zpráva krátká a stručná, neznamená, že se v ní ukazuje „automatické uvažování“ (s. 26), výskyt spojení „pozemský ráj“ se nerovná víře (s. 29) a skutečnost, že jeden vlak rozdrtil druhý, bych nevykládal tak, že technika byla vnímána ještě jako něco tajemného a obávaného a že jí byly připisovány lidské vlastnosti (s. 34). Nesporné není ani tvrzení, že spojení „jako zázrakem unikl“ (s. 38) je nadpřirozeným vysvětlením.

I v jazykové rovině se projevují některé nedostatky jako chybné vazby, ale i lapsy pravopisné či stylistické. Zde připojuji výčet některých z nich:

s. 5 nenáležitě používání předložky díky – „horší následky ... např. díky větší kapacitě a rychlosti“

s. 14 „noviny, které obě podporovaly vládu“

s. 23 „tomto případě ale vedení dolu těmto kontrolám zabránilo, protože brzdily těžbu a také ji prodražovalo“

s. 27 střídání časů „bylo 26 dělníků pohřešováno a ty již není možno zachránit“

s. 28 „již byla snaha ... běžné věci“

s. 32 chybná vazba „Ve své podstatě ‚antropogennější‘ katastrofou, než důlním výbuchem může být srážka“

s. 33, 38 standartní místo správného standardní

s. 40 „je většina prostoru věnována jednáním jednotlivých aktérů“ (správně jednotné číslo, jednání)

s. 44 následky vedly k následkům

Opomenutí či nedbalosti je třeba přičíst to, když na konci vložených vedlejších vět chybí čárka (s. 27, 28 aj). Ani jinak není text formálně vždy urovnaný, někde chybí uvozovky na konci citátu (s. 21), jinde jsou špatně užity závorky (s. 44), rušivě působí „roztažené“ formátování textu v některých řádcích. Věcná nepřesnost se pak vyskytuje na s. 37, kde se píše o tom, že „noviny převzaly zprávu z Abendblattů“ – šlo pravděpodobně o jeden konkrétní deník, Prager Abendblatt.

Závěrem: Přes všechny vyslovené výhrady vítám, že Bartkova bakalářská práce není čistě deskriptivní či kompilační, ale snaží se analýzou a interpretací pramene odpovědět na netriviální historiografické otázky. Odpovědi sice mohou působit tak, že jenom potvrzují úvodem stanovenou dichotomii – v případě kramářské písně se tak stále pohybujeme „v předmoderním myšlení“ (s. 29), zatímco v novinách byl již zakořeněn apel na aktivní přístup ke světu (s. 30; navíc i modlitba či zbožný dar v rámci předmoderní kultury je přece projevem aktivity), přesto práce aspoň naznačuje nosný směr, kterým se je možné dále vydat např. v další studentské práci. Na druhou stranu by i text, založený na omezeném materiálu, bylo bývalo šlo napsat soustředěněji a se sevřenější a důslednější argumentací.

Bakalářskou práci Jana Bartka **doporučuji k obhajobě a hodnotím jako dobrou (3) v hraničním pásmu** směrem k velmi dobré (2).

Praha, 30. 8. 2018